

ואולם, מדובר באמה, שלמרות שאסור לו לבוא עליה, בכל זאת אם קדשה הקידושין חלים, שהרי נאמר בהמשך הפסוק "אשר לא יעדה", כלומר, שהיה בידו ליעדה, והוא לא יעדה.

ומוכח מכאן, שהכתוב אינו מדבר בקרובים שאסורים על האמה באיסור כרת ואין תופסין בהן קידושין.⁽⁹⁰⁶⁾

ומאחר שהכתוב מדבר על אמה שאסורה על האדון באיסור לאו, מכאן שהאב מוכר את בתו לפסולין שאסורה עליהם באיסור לאו.

ואם כן קשה: **מה תלמוד לומר, לאיזה צורך**

נאמר "לאמה"? הרי אנו כבר יודעים שהאב מוכר את בתו לפסולין שאינה מכורה להם אלא לענין להיות אמה בלבד!

לפיכך רבי אליעזר דורש את "לאמה" לדרשה אחרת:

מלמד הכתוב שמוכרה לקרובים, שאין להם כ-א תפיסת קידושין בה, מפני שהיא אסורה עליהם באיסור שיש בו עונש כרת.⁽⁹⁰⁷⁾

ולולי דברי הכתוב, הייתי אומר, כיון שאין אפשרות של יעוד בקרובים, לא תהיה מכירתה אליהם מכירה.⁽⁹⁰⁸⁾

שרעה בנישואיה?

ובספר מאיר נתיב ציין לדברי הגמרא להלן סח א, ושם הגמרא דורשת את הפסוק [דברים כא טו] "כי תהינה לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה" — וְכִי יֵשׁ שְׁנוּאָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם וְאֵהוּבָה לִפְנֵי הַמָּקוֹם? אלא "אהובה" אהובה בנישואיה, ו"שנואה" שנואה בנישואיה [שאסורה עליו].

וכוונתו, שכיוצא בזה יש לשאול באמה: וכי יש "רעה" לפני המקום? אלא היינו רעה בנישואיה. [ועיין מהרי"ט תחילת כ א ...ויש לומר וכו'].

[אך יש להעיר שלהלן סח א פירש רש"י את השאלה "וכי יש שנואה" וכו' כלומר: וכי אהבתו ושנאתו של הבעל חשובה לפני המקום לשנות דין נחלה בשבילה?! ושאלה זו אינה שייכת באמה, שיתכן שאם האמה רעה בעיני אדוניה אינו חייב ליעדה בעל כרחו, ועוד, שהלא כאן נאמר "רעה בעיני אדוניה" ולא נאמר רעה לפני המקום!

ואולי, לדעת רבי אליעזר לא היה ראוי לנקוט לשון "רעה" על אשה כשרה שאינה נושאת חן

לפני בעלה].

ובדעת רבנן החולקים על רבי אליעזר יש לומר שהם מפרשים את "רעה בעיני אדוניה" כפירוש המכילתא שם: "אין רעה אלא שלא נגמלה חסד לפניו" [כלומר: שלא מצאה חן בעיניו, ודרשה זו באה להוציא מדברי רבי אליעזר הסובר ש"רעה" היינו רעה בנישואיה. תורה תמימה שם].

906. רש"י. ועיין ריטב"א.

907. להלן סז ב דרשו מהכתוב שאין קידושין תופסין בעריות שיש בהם עונש כרת.

908. כלומר: בקרובים אין היעוד יכול לחול כלל, ולפיכך אי אפשר למכרה להם, אבל בפסולין היעוד יכול לחול בהם, ולפיכך יש חידוש בקרובים יותר מבפסולין.

[ומכל מקום גם בפסולין יש חידוש, מפני שהיעוד אינו 'מועיל' לאדון כלום, שהרי אסור לו לבוא עליה. ומסתבר שגם מצוה אין בו. ולפי מה שהתבאר לעיל הערה 896 על פי כמה מפרשים יש לומר שאף אסור לו לכתחילה ליעוד

ורבי אליעזר מקשה על דבריו: מדוע הכתוב הוצרך לומר "לאמה" כדי ללמדנו זאת? והלא דין הוא, יש ללמוד זאת מקל וחומר:

שהרי כבר למדנו מהכתוב "אם רעה בעיני אדוניה", שהאב יכול למכור את בתו לפסולים. ודברי הכתוב הללו הם חידוש, כי היה מסתבר לאסור על האב למכור את בתו לפסולים כגון ממזר ונתין, משני טעמים: (909)

[א] המוכר את בתו לממזר ונתין, יש לה ניוול [גנאי] בדבר.

[ב] מאחר שקידושין תופסין בה, יש לחשוש שמא האדון ייעדה ויבוא לידי מכשול של נישואין באיסור.

והכתוב "אם רעה בעיני אדוניה" מלמד שהתורה לא התחשבה בדברים הללו, אלא התירה לאב למכור את בתו לפסולים.

ואם כן יש ללמוד מכאן קל וחומר לקרובים:

אם מוכרה האב לפסולין, למרות שהוא גורם לה ניוול או מכשול, וכי יתכן לומר שלא **ימכרנה לקרובים**!?

והלא בקרובים אין ניוול, ואף אי אפשר לבוא לידי מכשול של נישואין באיסור, שהרי אין נישואין תופסין בהם כלל!

ומאחר שיש ללמוד מקל וחומר שיכול האב למכור את בתו לקרובים, אם כן קשה: מדוע

הוצרך הכתוב לומר "לאמה" כדי ללמדנו זאת? הרי יש ללמוד זאת ממה שהאב מוכר את בתו לפסולים!

ומתרץ רבי אליעזר שיש לפרוך את הקל וחומר:

מה למוכרה לפסולין, הרי הסיבה לכך שהוא יכול למוכרה להם, משום שאם האדון הפסול **רצה לייעד**, הרי הוא **מייעד אותה**, כי תופסין לו בה קידושין. ונמצא שאפשר לקיים במכירה לפסולים את כל הדינים שנאמרו בתורה בענין אמה עבריה!

ואם כן, וכי יתכן ללמוד מכאן בקל וחומר **שימכרנה לקרובים**, שבמכירה אליהם, אם האדון **רצה לייעד** את קרובתו, **אינו מייעד**, אין היעוד תופס בה כלל, ואינה מתקדשת בכך. ונמצא שאי אפשר לקיים בה את דין יעוד שנאמר בתורה בענין אמה עבריה!

ואם כן, אין ללמוד ממה שהאב מוכרה לפסולים שיכול גם למכרה לקרובים.

לפיכך **אמר קרא**, הכתוב הוצרך לומר "לאמה" — מלמד הכתוב **שמוכרה לקרובים**.

נמצא שרבנן ורבי אליעזר נחלקו אם אדם יכול למכור את בתו לקרובים: לדעת רבי אליעזר "לאמה" מלמד שמוכרה לקרובים. ולדעת רבנן "לאמה" מלמד שמוכרה לפסולין שקידושין תופסין בהם. אבל אינו מלמד שמוכרה לקרובים. ולפיכך אין אדם

אותה, ולפיכך הרי זה כמכירה שאינה ראויה ליעוד].

909. על פי ריטב"א ועיין פני יהושע ומאירי. ועיין פירושים נוספים בעצמות יוסף ומהרי"ט.

מוכר את בתו לקרובים. (910)

עד כאן דברי הבריייתא.

ולפי דברי הבריייתא הזאת, מתורצת קושית הגמרא דלעיל:

חכמים אמרו לעיל שהמוכר את בתו והתנה עם האדון שלא יוכל לייעד, תנאו בטל. והקשנו לעיל: הרי רבי מאיר דורש מהכתוב "לאמה" שביד האב למכרה לאמה בלבד ולא לייעוד! ומה ידרשו חכמים מהמילה "לאמה"?

ולפי הבריייתא שהבאנו עתה, מובן שחכמים ידרשו מ"לאמה" שהאב מוכרה לפסולין [כדעת רבנן שבבריייתא הזאת], או שמוכרה לקרובים [כדעת רבי אליעזר].

אך לפי זה קשה: רבי מאיר דרש מ"לאמה" שהאב יכול להתנות עם האדון שאינו מוכרה אלא לאמה בלבד. ואם כן, מנין לו שהאב אינו מוכרה לפסולים או לקרובים?

והגמרא עונה על כך:

ורבי מאיר, מכירה לפסולין — נפקא ליה מהיבא דנפקא ליה לרבי אליעזר.

את הדין ש"מוכרה לפסולין", למד רבי מאיר

מאותו מקום שלמד זאת רבי אליעזר. דהיינו, מהכתוב "אם רעה בעיני אדוניה", שהיא "רעה" בנישואיה.

ואילו בענין מכירה לקרובים — פבר לה כרבנן, דאמרי אין מוכרה לקרובים.

ואם כן, לדברי רבי מאיר, הכתוב "לאמה" אינו בא ללמד שמוכרה לקרובים או לפסולים. ולפיו הוא מיותר, לדרוש ממנו שביד האב למכור את בתו לאמה בלבד, בלי ייעוד. (911)

והגמרא מביאה כמה ברייתות, הנוגעות למחלוקת רבי אליעזר ורבנן בענין מכירת האמה לקרובים:

תני חדא, שנינו בבריייתא אחת: הרוצה למכור את בתו לאמה לקרוביו, מוכרה לאביו, אבל אין מוכרה לבנו [ולהלן יתבאר דברי הבריייתא].

ותניא אידך, ושנינו בבריייתא אחרת: אין מוכרה לא לאביו ולא לבנו.

והוינן: בשלמא מובן מה ששנינו בבריייתא השניה "אינו מוכרה לא לאביו ולא לבנו", משום שהבריייתא הזאת סוברת כרבנן, האומרים שאי אפשר למכור את הבת לאמה לקרובים שאין בהם יעוד כלל. (912)

מתקיים דין יעוד במכירה!

עיי' שיטה לא נודע למי וקובץ שיעורים.

912. אביו של אדם אסור בבתו. שנאמר [ויקרא יח י'] "ערוות בת בנך או בת בתך לא תגלה ערותך". וכן בנו אסור לייעד את בתו, שהרי היא אחותו, ונאמר [שם שם ט'] "ערוות אחותך... לא תגלה ערותך". ואיסורי ערוה הללו יש בהם כרת,

910. מחלוקת זו הוזכרה בפירושו לעיל יח ב [ולהלן סוף מד ב]. וכאן בבריייתא הובאו טעמיהם של רבי אליעזר וחכמים מדרשות הכתובים.

911. מדוע רבי מאיר העדיף ללמוד מהכתוב שמוכרה לאמה בלבד על מנת שלא לייעד, ולא למד מכאן שמוכרה לקרובים? והלא בשניהם לא

אלא הברייטא הראשונה, האומרת **מוכרה לאביו ואין מוכרה לבנו** – **כמאן**, כדעת מי היא הולכת?

לא כרבנן, שהרי לדבריהם אינו מוכרה לקרובים שאינם יכולים לייעדה, ובין אביו ובין בנו אינם יכולים לייעדה! ואם כן מדוע שנינו "מוכרה לאביו"?

ולא כרבי אליעזר, שהרי לדבריו מוכרה לקרובים! ואם כן מדוע שנינו "ואינו מוכרה לבנו"?

ואם כן קשה, כדעת מי סוברת הברייטא הזאת?

ומתצינן: **לעולם** הברייטא הזאת סוברת **כרבנן**, שאינו מוכרה לקרובים שאין דין יעוד יכול להתקיים בהם.

והברייטא הזאת מלמדת **שמודו רבנן היכא דאיכא צד יעוד**, רבנן מודים שאין צורך

שהקונה עצמו יוכל לייעד את האמה, אלא אפילו אם בנו יכול לייעדה, נחשב הדבר שיש בה "צד יעוד" [אופן אחד שיכול להתקיים בו דין יעוד].

ולכן יכול אדם למכור את בתו לאביו. כי למרות שאביו עצמו לא יוכל לייעד אותה כיון שהיא נכדתו, ואסור אדם לשאת את בת בנו, בכל זאת יכול הוא לייעדה לבנו, שהרי מותר לו לאדם לשאת את בת אחיו.

אבל, אין אדם עכול למכור את בתו לבנו, משום שהבן עצמו אינו יכול לייעד את האמה מפני שהיא אחותו, ואף בנו של הבן אינו יכול לייעדה, מפני שהיא אחות אביו, ואסור לו לאדם לשאת את אחות אביו.⁽⁹¹³⁾

(914)

תנו רבנן:

נאמר בענין עבד עברי [שמות כ א]: **אם בגפו יבא – בגפו יצא.**

[א] הברייטות חולקות בהסבר שיטת רבנן שאמרו "אין מוכרה לקרובים" – הברייטא האחת סוברת, שרבנן דיברו בקרובים שאין בהם צד יעוד, כגון בנו. אבל קרובים שיש בהם צד יעוד, כגון אביו, רבנן לא דיברו עליהם, ולפיכך "מוכרה לבנו".

ואילו הברייטא השניה סוברת שרבנן דיברו אפילו באביו ששייך בו צד יעוד, ובכל זאת אינו מוכרה לו מפני שאינו יכול לייעדה לעצמו. [ריטב"א ושיטה לא נודע למי בתירוץ אחד, וכן כתב מהרש"א].

[ב] הברייטות מודות זו לזו שרבנן דיברו דוקא בקרובים שאין בהם צד יעוד כלל. והברייטא שאמרה שאינו מוכרה לא לאביו ולא לבנו מדברת באופן שאין לאביו בן. ולפיכך לא

שנאמר בסוף הפרשה שם [פסוק כט] "כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם". ולפיכך אין קידושין תופסין בהם.

913. שנאמר [ויקרא יח יב]: "ערות אחות אביך לא תגלה" וגו'.

914. בברייטא השניה שנינו: "אינו מוכרה לא לאביו ולא לבנו". והגמרא העמידה את דברי הברייטא כרבנן, ואף הברייטא הזאת סוברת כרבנן ובכל זאת שנינו בה "מוכרה לאביו". ואם כן נשאלת השאלה: לכאורה יש כאן סתירה בדעת רבנן!!

ותירצו המפרשים שני תירוצים:

מלמד הכתוב, שאם בשעת המכירה, בגופו נכנס העבד לרשות האדון, אזי בגופו יצא.

אלו דברי חכמים. והגמרא להלן תפרש את כוונתם.

רבי אליעזר בן יעקב אומר: אמנם "בגפו" משמעותו בגופו, כפי שהסבירו חכמים, (915) אבל הכתוב הזה בא ללמדנו דבר אחר:

אם יחידי נכנס — יחידי יצא.

והגמרא להלן מפרשת מה כוונת רבי אליעזר בן יעקב.

ותחילה הגמרא מבארת את דברי חכמים:

מאי, מה כוונת חכמים, שדרשו מהכתוב שאם בגופו נכנס, בגופו יצא?

אמר רבא: הכתוב בא לומר שעבד עברי שאדונו סימא את עינו או נטל אחד מראשי אבריו (916) — אינו יוצא לחרות בראשי אברים כעבד כנעני. (917) (918)

וכך אמר הכתוב: "אם בגפו יבא", אם העבד

נכנס לרשות רבו כשהוא שלם בגופו, אזי "בגפו יצא", שבכל ענין הוא יצא כשהוא שלם בגופו.

דהיינו, אפילו אם אדונו חיסר לו אבר, אין אומרים שדינו כעבד כנעני שאדונו משלחו לחרות, ופטור מלשלם לו את דמי האבר שהוציא לו, אלא כיון שהוא עבד עברי — אם אדונו חיסר לו אבר, חייב הוא לשלם לו את דמי אותו האבר. אך הוא אינו יוצא לחרות.

ולזה קרא הכתוב "בגפו יצא", שהאדון משלם לו את דמי האבר שהחסירו, והוא יוצא בסיום שנות עבודתו כאילו היה גופו שלם. (919)

אמר ליה אביו לרבא: יש לתמוה על דבריך —

הרי הדין הוא שאמרת, שאין עבד עברי יוצא בראשי אברים, מ"ל תצא כצאת העבדים" נפקא!

דין זה נלמד ממה שנאמר בענין אמה עבריה [שמות כא]: "לא תצא כצאת העבדים".

לחרות].

918. היה עולה בדעתנו ללמוד את דין עבד עברי בקל וחומר מעבד כנעני: עבד כנעני אינו יוצא בשש וביובל ובגרעון כסף [ובמיתת האדון], ובכל זאת נאמר בו שיוצא בראשי אברים. ואם כן, עבד עברי שיוצא בשש וביובל ובגרעון כסף [ואם מת האדון בלא בן אינו עובד את בתו], על אחת כמה וכמה שיוצא בראשי אברים! [תוספות].

919. וכן מבואר מדברי מלבי"ם על התורה שם.

שייך בו צד יעוד כלל. [ריטב"א ושיטה לא נודע למי בתירוץ אחד, וכן דייק פורת יוסף מלשון רש"י].

915. על פי רש"י. להלן ד"ה יחידי נכנס.

916. היינו אחד מעשרים וארבעה ראשי אברים שבאדם כמבואר להלן כה א.

917. להלן כד א"ב הברייתא דורשת מן הכתוב שעבד כנעני יוצא בראשי אברים. [כלומר: אם האדון נטל ממנו אחד מראשי אבריו — יוצא

מלמד הכתוב שהאמה אינה יוצאת לחרות
בראשי אברים כדין עבדים כנענים.⁽⁹²⁰⁾

ענה לו רבא: **אי מהתב**, אילו היית בא
ללמוד משם [מ"לא תצא כצאת העבדים"],
שאיך עבד עברי יוצא בראשי אברים, אזי
הוה **אמינא** הייתי אומר שלא בא הכתוב הזה
לומר שהאמה לא יוצאת לחרות בראשי
אברים. אלא כך היא כוונת הכתוב:

"לא תצא [האמה] כצאת העבדים" –
שהעבדים יוצאים בראשי אברים, ואינם
מקבלים את תשלום דמי האבר מיד הבעלים.
ואילו האמה, יוצאת לחרות בראשי אברים,
ואף נוטלת את דמי האבר מיד בעליה.

וכיוצא בזה הייתי אומר גם בעבד עברי
שאדונו נטל ממנו אבר אחד, כגון עינו,
שניתב ליה, ישיב לו האדון את **דמי עיניה**,
עניו, ו**ניפוק**, וגם יצא לחרות.

לפיכך, **קא משמע לך**, השמיענו כתוב "אם
בגפו יבא בגפו יצא", שהוא פסוק מיותר,

ובא ללמדנו כי אין העבד יוצא בראשי
אברים, כלל.

ועתה הגמרא מבארת את דברי רבי אליעזר
בן יעקב:

שנינו בברייתא: **רבי אליעזר בן יעקב אומר**:
הכתוב "אם בגפו יבא", מלמד שאם יחידי
נכנס, אזי יחידי יצא.

והוינן בה: **מאי**, מה פירוש "יחידי יצא"?

ומשנינן: **אמר רב נחמן בר יצחק**: **הכי**
קאמר, כך התכוין רבי אליעזר בן יעקב לומר
בהסבר הכתוב:

רק אם בשעה שהעבד נכנס לרשות האדון
יש לו אשה ובנים, אזי **רבו מוסר לו שפחה**
כנענית כדי שהיא תוליד ממנו ולדות לאדון,
אפילו בעל כרחו של העבד.⁽⁹²¹⁾

אבל "אם בגפו יבוא", אם בשעה שהעבד
נכנס לרשות האדון **אין לו אשה ובנים**, אזי
גם "בגפו יצא", שאין **רבו מוסר לו שפחה**
כנענית.⁽⁹²²⁾ ⁽⁹²³⁾

מרצוננו. [ודחה את ראית הט"ז הנ"ל. ועיין עוד
בספר בירורי השיטות].
[ובלשון הרמב"ם יש דיוקים סותרים. עיין
הלכות עבדים ג ד ובמשנה למלך. ובספר
המפתח שם].

922. מלשון הברייתא משמע שצריך שיהיו
לעבד גם אשה וגם בנים.

אבל, רש"י על התורה כתב: "אם בגפו יבא",
מגיד שאם לא היה 'נשוי' מתחילה אין רבו מוסר
לו שפחה כנענית. ומשמע מלשונו שדי בכך
שיש לו אשה למרות שאין לו בנים.

ותמה עליו במשנה למלך [עבדים ג ד]:
מדברי הגמרא משמע שצריך שיהיו לעבד גם
אשה וגם בנים, וכן דעת כל הפוסקים!!

920. עבד עברי ואמה עבריה הוקשו זה לזה,
כדלעיל יד ב. ולפיכך, מאחר שלמדנו שהאמה
אינה יוצאה בראשי אברים, יש ללמוד מכאן
שאף עבד עברי אינו יוצא בהם.

921. כך פירש רש"י. ומשמע מדבריו שאם
העבד מתרצה מדעתו לישא שפחה כנענית
הרשות בידו, ואינו אסור בה, אלא שרבו אינו
יכול לכופו על כך. וכן דעת הריטב"א. [וכן
הוכיח הט"ז בספרו דברי דוד מדברי הגמרא
להלן סט א. והובא בהג' מהר"ם רנשבורג שם.
ובהג' פורת יוסף כאן].

ובהגהות פורת יוסף דייק מדברי תוספות
במסכת בבא בתרא [יג ד"ה כופין] שעבד שאין
לו אשה ובנים אסור בשפחה כנענית, ואפילו

שנינו במשנה [לעיל יד ב] שעבד עברי יוצא בגרעון כסף, והגמרא מביאה ברייתא בענין זה:

תנו רבנן:

א. עבד שנמכר לאדונו לשש שנים **במנה** [מאה זון], **והשביח** [שהתייקרה פעולתו, או שהשביח את עצמו, והחליף כח], **ועמד על מאתים**, שהם שני מנים, ועתה בא העבד לגרע מדמיו ולפדות את עצמו ולצאת לחרות –

[הרי יש מקום לדון האין ראוי לשום את דמיו: כפי שוויו עתה, או כפי הדמים שהאדון קיבל עבורו?]

ולדוגמא, אם בא העבד לפדות את עצמו כעבור חמש שנים, ונותרה עוד שנה אחת לעבדותו, אזי, אם נחשב את דמיו כפי שויו עכשיו, נמצא שכל עבודה של שנה שוה שליש מנה. [2:6=1\3].

ואילו אם נחשב את דמיו כפי שהאדון קיבל עבורו, נמצא שכל עבודה של שנה שוה שישיית מנה [1:6=1\6].⁽⁹²⁴⁾

ונשאלת השאלה: האם העבד צריך לשלם שליש מנה, או שאינו צריך לשלם אלא שישיית מנה?

ואומר על כך התנא:

מנין אני יודע שאין מחשבין לו לענין פדיונו אלא לפי מנה אחד, כפי שהאדון קיבל עבורו?

תלמוד לומר, לפיכך נאמר [ויקרא כה] בענין עבד עברי שנמכר לגוי [ובא לצאת מן האדון בגרעון כסף]:

”אם [נשאר] עוד רבות בשנים, לפיהן ישיב גאולתו **מכסף מקנתו**”. כלומר, לפי כסף מקנתו [שנקנה בו] ישיב את גאולתו

ותירץ הרש"ש: יש לפרש את דברי רבי אליעזר בן יעקב שאמר ”יש לו אשה ובנים” היינו או אשה או בנים. וכן היא מסקנת תוספות הרא"ש. [כלומר: די בכך שהוא נשוי, ואפילו אם אין לו בנים, וכן, די בכך שיש לו בנים ואפילו אם כבר מתה אשתו].

[ובביאור דברי תוספות הרא"ש עיין ספר בירורי השיטות שהרחיב לבאר].

923. מדברי רש"י במסכת תמורה [ל א ד"ה רבו מוסר לן] מוכח שחכמים שדרשו מ"אם בגפו יבא" שאינו יוצא בראשי אברים, חולקים על דינו של רבי אליעזר בן יעקב, ולדעתם אפילו אם אין לו אשה ובנים רבו מוסר לו שפחה כנענית. וכן דייק בהגהות פורת יוסף מדברי תוספות במסכת בבא בתרא [יג ד"ה כופין] וכן

מוכח מדברי ריטב"א בסוגייתנו. וכתב הריטב"א שהלכה כרבי אליעזר בן יעקב, מפני שמשנתו ”קב ונקי”. [דבריו מועטים וברורים] והלכה כמותו בכל מקום [גיטין סז א]. ואפילו כשדבריו הוזכרו בברייתא. [ועיין הערת המהדיר על הריטב"א]. ולפיכך, עבד שאין לו אשה ובנים אין רבו מוסר לו שפחה כנענית. ומכל מקום, אף רבי אליעזר בן יעקב [שאינו דורש את ”אם בגפו יבא” לענין ראשי אברים] מודה לדברי חכמים שאין עבד עברי יוצא בראשי אברים, אלא שלדעתו לומדים זאת מהכתוב ”לא תצא כצאת העבדים”, ומשמע לו שאינה יוצאת בראשי אברים כלל.

924. כך פירש רש"י כאן. ועיין להלן בהערה הבאה.

[פדיונו], ולא לפי הדמים שהוא שוה עכשיו. (925)

ומכאן ראייה, ששמים את עבודת כל שנה בשישית מנה, ולא בשליש מנה.

ב. ומבאר הברייתא דין נוסף:

עבד שנמכר לאדונו במאותים [בשני מנים], והכסוף, התקלקל, ועמד על מנה אחד.

ולכאורה, היה ראוי לומר שהולכים אחר כסף מקנתו כפי שאמרנו לעיל, אך התנא מחדש שבאופן הזה הולכין אחר שויו של העבד בשעת הפדיון:

מנין שאין מחשבין לו אלא לפי מנה, כפי שהוא שוה בשעת הפדיון?

תלמוד לומר, לפיכך נאמר [שם]: "ואם מעט נשאר בשנים, כפי שניו ישיב את גאולתו".

"כפי שניו", היינו כפי שווי השנים עכשיו, ולא כפי הכסף שהאדון קיבל עבורם [בשעת המכירה].

ומכאן ששמים כל שנה בשישית מנה ולא בשליש מנה.

ולהלן הגמרא תבאר מדוע הולכין תמיד לטובת העבד ולרעת אדונו.

ג. וממשיך התנא ואומר:

מהפסוקים שהובאו עד כה, אין לי מקור אלא לעבד עברי הנמכר לעובד כוכבים, אבל לא לנמכר לישראל.

כי יש מקום לחלק ביניהם, ולומר שדוקא בנמכר לעובד כוכבים הולכין לרעת האדון, הואיל ואמרה תורה שהוא נגאל בקרובים, בעל כרחו של האדון, וגילתה בכך התורה שידו של האדון היא על התחתונה.

ולפיכך אף לענין דמי הפדיון מתחשבים לטובת העבד, ולרעת האדון.

אבל נמכר לישראל, שאינו נגאל בקרובים בעל כרחו של האדון, יתכן שאף בענין פדיון אין ידו של האדון על התחתונה. (927)

925. הכתוב "מכסף מקנתו" מדבר בעבד עברי הנמכר לעובד כוכבים. שהרי בתחילת הפרשה נאמר "וכי תשיג יד גר ותושב" וגו' [רש"י ערכין ל א].

ומכאן משמע שהברייתא מדברת עד כה בנמכר לגוי, ולפי זה תמה הרש"ש על מה שכתב רש"י שמחשבים כמה מגיע ממנה לכל שנה משש שנים: והלא לרעת רבי [לעיל יד ב] נמכר לגוי אינו יוצא בשש, והלכה כדבריו! ואם כן היה ראוי לרש"י לפרש ששמיין כמה שנים יש עד היובל ולכמה מגיע לכל שנה! [וכן פירש בערכין ל א. ועיין שם].

ולהלן [בעמוד ב] הוכיח הרש"ש שסוגייתנו

נוקטת כדעת האומרים שעבד עברי הנמכר לגוי יוצא בשש. ולפי זה מיושבים דברי רש"י.

926. שנאמר בענין הנמכר לגוי [ויקרא כה מח מט]: "אחרי נמכר גאולה תהיה לו, אחד מאחיו יגאלנו. או דודו או בן דודו" וגו'.

927. קשה: להלן כא א הגמרא מסופקת אם נמכר לישראל נגאל בקרובים, ואילו כאן כתוב בפשיטות שאינו נגאל לקרובים! [רשב"א בשם ראב"ד].

ותירץ הרשב"א: יש לפרש את מה שנאמר כאן בנמכר לגוי "הואיל ונגאל בקרובים" היינו

ואם כן, מנלן, מנין לנו שאף בנמכר לישראל הולכים לרעת האדון לענין דמי פדיונו? —

תלמוד לומר "שכיר שכיר" לגזירה שוה.

נאמר בנמכר לישראל "כשכיר כתושב יהיה עמך" [ויקרא כה], ונאמר בנמכר לעובד כוכבים [שם] "כשכיר שנה בשנה יהיה עמו".⁽⁹²⁸⁾

ולמדים אנו את דין הנמכר לישראל מדין הנמכר לעובד כוכבים —

כשם שבנמכר לעובד כוכבים, יד האדון על

התחתונה לענין פדיון, כך בנמכר לישראל, יד האדון על התחתונה לענין פדיון.⁽⁹²⁹⁾

עד כאן דברי הברייתא.

והגמרא מביאה מעשה באביי שביאר את דברי הברייתא:

יום אחד אמר אביי:⁽⁹³⁰⁾ הריני מוכן להשיב לכל שואלי בעומק ובחריפות, כמו בן עזאי, שהיה חריף ודורש בשוקי טבריא,⁽⁹³¹⁾ והיה אומר על עצמו "כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום" [בכורות נח א].⁽⁹³²⁾

— הואיל ונאמר בו בפירוש' שנגאל בקרובים. מה שאין כן נמכר לישראל לא נאמר בו בפירוש שנגאל בקרובים.

עוד כתב הרשב"א, שגירסת הרב"ד נכונה יותר — שמחק את המילים "הואיל ונגאל בקרובים", וגרס: "אשכחן נמכר לעובד כוכבים שנגאל וידו על התחתונה". וכעין זה הגירסא במסכת ערכין [ל א].

ועיין פני יהושע וספר בירורי השיטות.

928. על פי רש"י לעיל יד ב, טו ב.

929. [לעיל יד ב הגמרא סברה בתחילה שיש תנא שאינו דורש "שכיר" "שכיר" לגזירה שוה, ובפשטות למסקנא לא נמצא תנא כזה. אבל הריטב"א שם כתב שודאי יש תנא כזה. וכן הוכיחו האחרונים מדברי הרמב"ם שיש תנא כזה והלכה כדבריו.

ולפי זה תמה משנה למלך [עבדים ד ג]: "לדעת הרמב"ם שאין דורשים "שכיר" "שכיר" לגזירה שוה, מנין שבנמכר לישראל יד האדון על התחתונה? עיין שם, ועיין חזון איש].

930. רש"י במסכת סוטה [מה א] כתב שאותו יום היתה דעתו צלולה.

וכאן כתב רש"י שכאשר היתה דעתו של אביי צלולה היה רגיל לומר כך.

וכתב רש"י: רש"י פירש כאן כך מפני שמצאנו בסוטה בענין אחר שאביי אמר "הריני כבן עזאי בשוקי טבריא". ולפירוש רש"י במסכת סוטה צריך לומר שאביי אמר כך יום אחד. ונשאלו לפניו שתי שאלות. האחת — מובאת בסוגייתנו. והאחרת — במסכת סוטה. והש"ס סידר את השאלות בסוגיות העוסקות בהם כל שאלה במקומה.

931. כך פירש רש"י במסכת סוטה [מה א]. ובמסכת עירובין כט א. וכעין זה פירש במסכת ערכין ל ב.

ורש"י כאן כתב שבן עזאי היה דר בטבריא. [אך לפי זה קשה מדוע נאמר 'בשוקי טבריא'. וכי בן עזאי היה גר בשוק? וכנראה לכן הוסיף רש"י בשאר המקומות הנ"ל שבן עזאי היה 'דורש' בשוקי טבריא. ויש ליישב אף את דברי רש"י כאן עם פירושו בשאר המקומות הנ"ל].

932. בן עזאי היה אומר "כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום חוץ מן הקרח ההוא". ופירש רש"י שם 'הקרח' היינו רבי עקיבא. [ועיין תוספות שם].

אמר ליה ההוא מרבנן [תלמיד אחד ששמע את הכרות אביי] לאביי: יש לי שאלה על דברי הברייתא שהגמרא הביאה לעיל:

שהרי שנינו ברישא: "נמכר במנה, והשביח, ועמד על מאתים, מנין שאין מחשבין לו אלא מנה? שנאמר: "מכסף מקנתו" — ומכאן שהולכין אחר הכסף שהאדון קיבל, ולא אחר שווי העבד עתה.

ובסיפא שנינו: "נמכר במאתים והכסף ועמד על מנה, מנין שאין מחשבין לו אלא מנה? תלמוד לומר: "כפי שניו" — ומכאן שהולכין אחר שווי שניו של העבד, ולא לפי הדמים שהאדון קיבל עבורו.

וקשה: הפסוקים המובאים בברייתא סותרים זה את זה [מכסף מקנתו" משמע שהולכין אחר כסף הקניה. ומ"כפי שניו" משמע שהולכין אחר שווי העבד עכשיו]. ובעל כרחך צריך לומר שכל פסוק מדבר על אופן אחר. אך צריך עיון —

מכדי, הרי הני קראי, איכא למידרשינהו לקולא ואיכא למידרשינהו לחומרא.

כיון שאפשר לדרוש את הפסוקים באופן שלעולם הולכין להקל על העבד. [שאם השביח הולכין אחר שעת מכירתו, ואם התקלקל הולכין אחר שעת הפדיה].

ואפשר גם לדרוש את הפסוקים להחמיר על העבד [שאם השביח הולכין אחר שווי עכשיו, ואם התקלקל הולכין אחר שעת המכירה], אם כן —

מאי חזית דדרשינהו לקולא נידרשינהו

לחומרא — מה ראית לדרוש את הפסוקים באופן המיקל על העבד? אדרבה! נדרוש את הפסוקים באופן שנחמיר על העבד!

ענה אביי לאותו תלמיד: לא פלקא דעתך, אל תעלה בדעתך להחמיר על העבד! שהרי יש להוכיח שראוי להקל על העבד, מדאקיל רחמנא לגביה, ממה שמצאנו שהקב"ה הקיל עליו לענין דבר אחר, כפי ששנינו בברייתא:

דתניא: נאמר בענין עבד עברי [דברים טו]: "כי טוב לו עמך".

המילה "עמך" מיותרת היא, ודורשים ממנה:

"עמך" במאכל, ו"עמך" במשתה.

שלא תהא אתה האדון אוכל פת נקיה מקמח מבורר, והוא [העבד] אוכל פת קיבר מקמח שאינו מבורר. [וזהו "עמך במאכל"].

וכן, שלא תהא אתה האדון שותה יין ישן, והוא העבד שותה יין חדש.

וכן, שלא תהא אתה האדון ישן על גבי מוכים רכים, והוא העבד ישן על גבי התבן הקשה.

מכאן אמרו חכמים: כל הקונה עבד עברי הרי זה כקונה אדון לעצמו. (933)

וכיון שהכתוב הקל על העבד בענין אכילה ושתיה, כך ראוי להקל עליו בענין פדיונו, וללכת לטובתו ולא לטובת האדון.

חזר התלמיד והקשה לאביי:

933. הקשו בתוספות: מדוע אמרו חכמים שהקונה עבד כקונה אדון לעצמו? והלא לא

אדרבה! ואימא, אני יכול לומר: מה שהקל הכתוב על העבד, הני מילי, דברים אלו אמורים רק לענין אכילה ושתיה, שראוי להקל בזה על העבד כי היכי דלא ליצטער ליה, כדי שלא לצער, שהוא אוכל מאכלים פחותים ממה שאוכל אדונו.

הא, אבל לענין פדיון אדרבה נחמיר עליה!

שהרי יש סברא להחמיר עליו מכח דברי רבי יוסי ברבי חנינא, שאמר, אדם הנמכר לעבד, הרי זה עונש עבדו על כך שנשא ונתן בפירות שביעית, וכדלהלן.

ולפיכך ראוי להחמיר עליו שלא יוכל לפדות את עצמו.

והגמרא מביאה את דברי רבי יוסי ברבי חנינא בהרחבה:

דתניא: רבי יוסי ברבי חנינא אומר: בא וראה כמה קשה העונש על עבירה הנקראת

"אבקה של שביעית", על איסור קל [כעין אבק] שבאיסורי שביעית:

בענין שביעית נאמרו כמה איסורים בלשון "לא תעשה", כגון [ויקרא כה]: "שדך לא תזרע", ו"כרמך לא תזמור". ועוד.

ונאמר [שם]: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה".

ודרשו חכמים: לאכלה ניתנו פירות שביעית, ולא לסחורה. שאסור לסחור בפירות שביעית.

ואיסור זה קל יותר משאר איסורי שביעית, כי שאר איסורי שביעית נאמרו בלשון "לא תעשה", ואילו איסור זה הוא "לאו הבא מכלל עשה".⁽⁹³⁴⁾

ובכל זאת הכתוב החמיר מאוד בעונש איסור זה —

אדם שנושא ונתן בפירות שביעית, לפרוץ

שנינו לעיל אלא שהעבד 'שוה' לאדונו במאכל ומשתה, ומדוע הוא נחשב כאדונו?

ותירצו על פי הירושלמי: אם אין לאדון אלא כר אחד, אינו יכול לשכב עליו בעצמו מפני שנאמר "כי טוב לו עמך". ואם לא ישכב עליו בעצמו וגם לא ימסרנו לעבד הרי זו מדת סדום, נמצא שבעל כרחו של האדון הרי הוא צריך למסור את הכר לעבד והוא ישן בלא כר. ולפיכך הקונה עבד נחשב כקונה אדון לעצמו.

934. כלומר: האיסור לא נאמר בתורה בפירוש "לא תעשה כך וכך", אלא נאמר בתורה בלשון "עשה" — "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה". ומשמע שהכתוב מדגיש — דוקא לאכלה. ולא לסחורה. וזהו לאו הבא מכלל עשה. והוא קל

יותר מאיסור שנאמר בפירוש בלשון "לא תעשה".

וביארנו ששאר איסורי שביעית נאמרו בלשון "לא תעשה" על פי משמעות רש"י ותוספות. וכתבו תוספות: "שעיקר איסור שביעית אינו אלא בעבודות קרקע כגון חרישה וזריעה". והנה בזריעה אכן נאמר בפירוש בתורה לשון לא תעשה "שדך לא תזרע" [ויקרא כה] אבל בחרישה לא מצאנו בפירוש לשון לא תעשה. ונחלקו אמוראים במסכת מועד קטן [ג א] אם לוקים עליה. והרמב"ם [שמיטה א ד] פסק שאין לוקין עליה. ולפי זה אין בחרישה "לא תעשה" אלא מצות עשה בלבד. [עיי' שער המלך שם ומנחת חינוך תחילת מצוה קיב].

וכנראה לכן כתבו תוספות שעיקר איסור

הוא נענש בכך שמוכר את מטלטליו מחמת שהוא נדחק לממון.

ודבר זה נלמד ממה שנאמר לענין שנת היובל, שאף בה נוהגים דיני שמיטת קרקעות כשביעית:

שנאמר [ויקרא כה]: "בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו".

ומיד אחר כך פמ"ך ליה [נאמר בסמוך לו]: "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך".

ומסמיכות הפסוקים יש לדרוש את הכתוב כך:

"בשנת היובל הזאת — וכי תמכרו".

כלומר, אם תסחרו⁽⁹³⁵⁾ בפירות שביעית, שאסרתי לכם ביובל, אזי "ממכר לעמיתך — מיד עמיתך".

תענשו בכך שתאלצו למכור דבר הנקנה מיד ליד, דהיינו מטלטלין.

ואם אפילו לאחר שנאלץ למכור את מטלטליו לא הרגיש שזהו עונש עבור חטאו, וראוי לו לחזור בו מעבירה שבידו⁽⁹³⁶⁾ —

אזי, לפוף, מוכר את שדותיו. וזהו עונש קשה יותר ממכירת מטלטלין, מפני שאדם קשור יותר לשדותיו מאשר למטלטליו.

שנאמר בסמיכות לאותה פרשה [שם]: "כי ימוך אחיך, ומכר מאחוזתו".

וגם לאחר שימכור את קרקעותיו, בכל זאת לא באת לידו, לא תבוא בלבו מחשבת תשובה, והוא ממשך להדרדר, עד שמוכר אפילו את ביתו.

שנאמר בסמיכות לאותה פרשה [שם]: "כי ימכור בית מושב עיר חומה".

ולפני שהגמרא מסיימת להביא את דברי רבי יוסי ברבי חנינא, מקשינן על לשונו:

בתחילת הברייתא שנינו: "לא הרגיש", לסוף מוכר את שדותיו. ואילו בהמשך שנינו: "לא באת בידו" עד שמוכר את ביתו".

ונשאלת השאלה: מאי שנא התב, מה שונה בתחילת הברייתא, דהתנא אמר "אם לא הרגיש" לסוף מוכר שדותיו" ומשמע כי יש שתי אפשרויות, יתכן שירגיש וישוב בתשובה, ויתכן שלא ירגיש ולא ישוב.

ומאי שנא התב, ומה שונה כאן בהמשך הברייתא דהתנא אמר "לא באת לידו", ומשמע שפשוט לו לתנא שדרך האדם שלא תבוא בלבו מחשבת תשובה עד שיקבל פורענות נוספת?⁽⁹³⁷⁾

ומתרצינן: רבי יוסי ברבי חנינא שינה את

מהמילים "או קנה".

936. כך נראה לפרש על פי רש"י. [ובמסכת ערכין ל ב כתב רש"י: "לא הרגיש — לא נודעו לשוב מן העבירה"].

937. בענין "לא הרגיש" כתוב בברייתא: "לא

שביעית הוא "בעבודות הקרקע". והיינו אפילו אם אין מצות לא תעשה בחרישה, אבל מכל מקום בחלק מעבודות הקרקע יש איסור לא תעשה, כגון בזריעה, ולפיכך איסורי עבודת הקרקע הם עיקר איסור שביעית.

935. כך פירש רש"י. [וכנראה "ותקנו" נלמד

לשונו כדי ללמדנו בדברי רב הונא:

דאמר רב הונא: כיון שעבר אדם עבירה, ושנה בה פעם שניה — אזי הותרה לו אותה עבירה.

ויש לתמוה על דברי רב הונא: וכי "הותרה לו", סלקא דעתך?!

וכי יעלה בדעתך לומר שהותרה לו העבירה?

אלא בודאי כך התכוין רב הונא לומר: "כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, אזי היא נעשית לו כאילו היתה חיתר". שהוא חוזר ושונה בה ואינו מרגיש שעושה עבירה.

ולפיכך, בתחילת הברייתא, לאחר שנענש פעם אחת במכירת מטלטליו, התנא אמר "לא הרגיש", כי יתכן שירגיש ויתכן שלא ירגיש, שהרי לא עבר עבירה אלא פעם אחת.

אבל לאחר שנענש פעם אחת, וחזר ושנה בחטאו, ונענש שנית, שונה התנא "לא באת לידו", כי דרך האדם שעבר עבירה ושנה בה, שלא תבוא בלבו מחשבת תשובה, מפני שהעבירה נעשתה לו כחיתר.⁽⁹³⁸⁾

והגמרא חוזרת ומביאה את המשך דברי רבי יוסי ברבי חנינא:

לאחר שהחוטא נענש במכירת ביתו, עדיין לא באת לידו, לא תבוא בלבו מחשבת תשובה, עד שמוכר את בתו לאמה.

שנאמר [שמות כא]: "וכי ימכור איש את בתו לאמה".

ורבי יוסי ברבי חנינא דורש כך, אף על גב דמכירת בתו לא כתיבא בהאי ענינא!

שהרי מכירת בתו לא נכתבה בין הפרשיות הסמוכות לענין היובל, כי כל הפסוקים שרבי יוסי ברבי חנינא הביא לעיל, כולם נאמרו בספר ויקרא בפרשיות הסמוכות לפרשת היובל [וכפי שהתבאר לעיל], ומסמיכות הפרשיות לפרשת היובל לומד רבי יוסי ברבי חנינא שהם עונשים על כך שנשא ונתן בפירות היובל או השביעית.

ואילו הפסוק שרבי יוסי ברבי חנינא הביא כאן, "וכי ימכור איש את בתו לאמה", נאמר בספר שמות, ואינו סמוך לפרשת היובל כלל —

ובכל זאת, יש ללמוד בעקיפין, מסדר הפרשיות הסמוכות לפרשת היובל, שגם מכירת בתו לאמה מהווה עונש עבור סחורה בפירות שביעית, אם כי היא לא נזכרת שם בפירוש.

הרגיש 'לסוף' מוכר מטלטליו". ולפיכך יש לפרש שאם האדם לא הרגיש אזי סופו שימכור את מטלטליו, אבל בענין "לא באת לידו שנינו: "לא באת לידו 'עד' שמוכר את ביתו". ומהמילה "עד" משמע שפשוט לתנא שלא יבוא לידי תשובה עד שימכור את ביתו. [וכן בהמשך הברייתא להלן נאמר בכל העונשים "לא באת לידו עד ש..."]. על פי רש"י.

[ומדברי רש"י במסכת ערכין ל ב משמע ש"לא הרגיש" היינו לא 'הודעזע'. ואילו "לא באת לידו" משמע שאין הדבר נוגע לו כלל, והיינו מפני שאינו מעלה בדעתו שעושה עבירה. ועיין מהרש"א בחידושי אגדות].

938. עיין בהערה הקודמת.

שהרי לאחר פרשת מכירת ביתו, נאמר בסמוך לה פרשת הלואה בריבית.

ויש ללמוד מסמיכות הפרשיות, שהחוטא, אחר שנאלץ למכור את ביתו, הוא נאלץ ללוות כסף בריבית, ובודאי הוא כבר הספיק למכור את בתו לאמה. (939)

כי היות והוא נאלץ ללוות בריבית, הרי זה ראייה שכבר איבד האדם את כל ממונו.

ואף ברור הדבר ["אנן סהדי". רש"י] שכבר מכר את בתו לאמה, לפני שהגיע לידי כך שהוא נזקק ללוות כסף בריבית.

ורמז לנו הכתוב, כי בודאי הוא כבר הספיק למכור את בתו קודם לכן לאמה, כעונש על מסחרו בפירות שביעית. מפני שאם היתה לו אפשרות למכור את בתו לאמה, הוא לא היה לזה בריבית, אלא מוכרה, וחי בכסף מכירתה.

והא קא משמע לן, את זאת רבי יוסי ברבי חנינא משמיענו, שאם הגיע האדם לידי כך שאין לו ברירה אלא או ללוות בריבית, או למכור את בתו, אזי נזכין אינש ברתייה, ולא ניזיף בריביתא.

עדיף לו לאדם שימכור את בתו לאמה מאשר ללוות בריבית. (940)

מאי טעמא, ומה הוא טעם הדבר?

ברתיה — **מגרעה ונפקא**. בתו אינה מכורה אלא עד שיגיעו ימי הנערות, ואם האב בא לפדותה, הרי הוא מחשב לפי הדמים שקיבל עבור מכירתה, כמה מגיע עבור כל שנה שהיתה ראויה להיות ביד האדון, ומגרע מדמי פדיונה את הדמים המגיעים עבור הזמן שהיא עבדה את האדון, ויכול לפדותה במחיר שקיבל עבור עבודתה בשעה שמכר אותה. (941)

ואילו **הא**, הלואה בריבית [אפילו הלואה המותרת, כאשר המלווה הוא גוי], **מוספה ואולא** הרי היא גדלה והולכת כל הזמן.

והגמרא מביאה את המשך דברי רבי יוסי ברבי חנינא:

לאחר שהחוטא מכר את בתו לאמה, עדיין לא באת מחשבת תשובה לידו עד שלוח בריבית.

לפי שנאמר בהמשך הכתוב [ויקרא כה]: "וכי ימוך אחיך, ומטה ידו עמך".

939. [צריך ביאור: מאחר שהתנא אינו לומד שימכור את בתו אלא מסברא — שנוח לאדם למכור את בתו לפני שלוה בריבית, אם כן מדוע אמר התנא: "שנאמר וכי ימכור איש את בתו לאמה"? והלא אין ללמוד מאותו פסוק לענין סחורה בפירות שביעית כלל!

וקושיא זו מתיישבת לפי פירוש המהרש"א בחידושי אגדות ד"ה ואמר. עיין שם].

940. מלשון רש"י [כאן ובערכין ל ב] משמע

שאינו זו עיצה טובה לאדם למכור את בתו לפני שלוה בריבית. אלא קא משמע לן שכך דרך האדם למכור את בתו לפני שלוה בריבית. וכן כתב המאירי שזהו "משל [פתגם] הדיוט". [ועיין מהרש"א סוף ד"ה ואמר].

941. לעיל [יח א] שנינו שמפדין את הבת בעל כרחו של האב. נמצא שאב שמכר את בתו חייב לבסוף לשלם לאדון את גרעונה ולפדותה. אך ככל שעובר הזמן חובו קטן והולך. וזה בניגוד

וסמוך ליה, ונכתב בסמוך: "אל תקח מאתו נשך ותרביית" וגומר. (942) (943)

ולא באת מחשבת תשובה לידו, עד שמוכר את עצמו לעבד עברי לאדון ישראלי.

שנאמר בסמוך לפרשת ריבית [שם]: "וכי ימוך אחיך, ונמכר לך [לעבד]".

ולא לך הישראלי בלבד הוא נמכר, אלא סופו שאפילו לגר הוא נזקק למכור את עצמו.

שנאמר בפרשה הסמוכה [שם]: "ונמכר לגר".

ולא רק לגר צדק הוא נמכר, אלא אפילו לגר תושב, שקבל על עצמו לשמור שבע מצוות בני נח, ולא את כל התורה כולה.

שנאמר [שם]: "ונמכר לגר תושב". (944)

ובהמשך אותו פסוק נאמר: "ונמכר לגר תושב עמך, או לעקר, משפחת גר".

ורבי יוסי ברכי חנינא מפרש מי הוא "עקר" ומה היא "משפחת גר":

"משפחת גר" — זה עובד כוכבים ומזלות, שלא קיבל על עצמו את שבע מצוות בני נח.

ואמר הכתוב, שאפילו אליו נמכר האדם הנושא ונותן בפירות שביעית.

ו"עקר" האמור בכתוב, הוא כינוי לעבודת כוכבים. (945)

כשהוא [כשהכתוב] אומר "לעקר" —

זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה, לחטוב כ-ב עבודה עצים, וכן לשאר צרכיה. (946), (947)

עד כאן דברי רבי יוסי ברכי חנינא, שהביאם

להלואה בריבית שגדלה והולכת. [על פי משנה למלך עבדים ד ב בהסבר דברי תוספות. וכך יש לפרש את דברי רש"י במסכת ערכין ל ב, ובוזה מיושבת קושית תורה תמימה ויקרא כה אות עה, עיין שם].

942. כל העונשים הכתובים בכרייתא נדרשים מסמיכות הפרשיות בתורה. וכל פרשה עונשה גדול מן העונש הנדרש מהפרשה שלפניה. רש"י.

943. עיין רש"י ש.

944. כוונת הברייתא שנמכר לגר צדק ואחר כך לגר תושב.

וקשה: והלא בכתוב נאמר "ונמכר לגר תושב", משמע שהוא אדם אחד, ואם כן, כיצד התנא דורש מכאן גם מכירה לגר צדק וגם מכירה לגר תושב?

ויש לומר: בתחילת הכתוב נאמר [ויקרא כה

מז]: "וכי תשיג יד גר ותושב עמך" ומשמע שהכתוב מדבר גם בגר צדק וגם בגר תושב. ובהמשך הכתוב נאמר "ונמכר לגר תושב" ואנו מפרשים זאת על פי תחילת הפסוק — שתחילה נמכר לגר צדק ואחר כך לגר תושב. [על פי שיטה לא נודע למי].

[ועיין בבא מציעא עא א "אמר רבי גר צדק האמור לענין מכירה — איני יודע מהו". וכו'].

945. על פי תוספות בבא מציעא עא א בתרוץ השני. ועיין שם פירוש נוסף.

946. ולא לשם אלהות [רש"י].

947. פירשנו על פי תוספות בבא מציעא עא א בתירוץ שני. שגם המילה "עקר" יכולה להתפרש מלשון עובד עבודה זרה. אלא מיתור הכתוב "משפחת גר" למדנו ש"עקר" היינו עבודה זרה. ונראה שהתנא פירש ש"עקר" היינו עבודה